

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 215:231.75:128

*Проф. В.П. Шлапак, д-р с.-г. наук –
Національний дендрологічний парк "Софіївка"*

"СОФІЙКА" ЯК ЗАГАДКОВА ТАЄМНИЦЯ ЕДЕМСЬКОГО САДУ

Дендрологічний парк "Софіївка" насправді є матеріалізованим прообразом Едемського саду, загубленого раю, казково прекрасної та надзвичайно багатой країни. "Софіївка" є невичерпним світом найчарівніших таємниць людини і природи, цілющим джерелом із глибокої мудрості, високої духовності і любові до рідної землі.

Вступ. Едемський сад протягом тисячоліть є джерелом загадкових таємниць. Незліченні спроби прорахувати і вказати місце його розташування, як загадкового раю, терпіли невдачу або закінчувалися розчаруванням. Для людини немає питань, важливіших за питання розгадки секрету Едемського раю на Землі і, особливо, якщо не знайти, то хоча би відтворити Едемський сад, наблизитися до божественного раю, поєднатися з природою. І цю ідею людство через мистецтво пронесло крізь тисячоліття. Це всесвітньо відомі сади і парки Єгипту, Ассирії й Вавилону, Ірану, Китаю, Японії, Древньої Греції, Древнього Риму. Це сади і парки Середньовіччя. Це регулярні та ландшафтні парки Англії і Франції [1-3]. Але найбільш відомими і найкращими шедеврами паркобудівництва Європи минулих століть, як вказують Ф.А. Брокгауз, І.А. Ефрон [4], є: сад Бальбі у Флоренції (Італія), парк Сан-Сусі у Потсдамі (Німеччина), палацовий парк у Версалі (Франція) та Національний дендрологічний парк "Софіївка" – НДІ НАН України (Україна). Парк "Софіївка" є одним з перших зразків пейзажної композиції садово-паркового мистецтва в Україні. З часу його побудови (1796-1802 рр.) він захоплює відвідувачів своєю художньою і естетичною завершеністю, своєю досконалістю як шедевр європейського садово-паркового мистецтва кінця XVIII – початку XIX століть [5]. Проте, якщо "Софіївку" розглядати як смисловий об'єкт, який несе в собі не лише міфологічну, але й історичну інформацію, що зашифрована в Біблії [6], то, без сумніву, він виходить далеко за межі названих шедеврів і є незрівнянним та безцінним творінням світового значення і по праву повинен перебувати на вершині світового садово-паркового мистецтва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У Першій книзі Мойсея [6], Главі 1 "Початок творіння" йдеться про те, що Бог впродовж п'яти днів створив небо і землю, день і ніч, вечір і ранок, воду і сушу, траву і дерева, сонце і місяць, тварин, риб і птахів, а на шостий день – людину за образом своїм. У Главі 2 "Суботній спокій Господа" у вірші 3 пророк Мойсей вказує: "І поблагословив Бог сьомий день, і освятив його; бо в онний почив від всіх справ Своїх, які Бог творив". Але для свого відпочинку в Едемі Бог створив Едемський сад і назвав його Раєм (вірші 8-15): "І насадив Господь Бог рай в Едемі на сході, і розмістив там людину, яку створив. І виростив Гос-

подоь Бог із землі всяке дерево, приємне на вигляд і добре для їжі, і дерево життя посеред раю, і дерево пізнання добра і зла. Із Едему виходила річка для зрошування раю; і потім розділялася на чотири річки. Ім'я однієї Фісон: вона обтікає всю землю Хавіла, ту, де золото; і золото тієї землі добре; там бдолах і камінь онікс. Ім'я другої річки Гіхон: вона обтікає всю землю Куш. Ім'я третьої річки – Хиддекель: вона протікає перед Ассірією. Четверта річка Євфрат. І взяв Господь Бог людину і посилив її в саду Едемському, щоб обробляти і берегти його".

Едем, еден, як зазначають А.І. Абдусамедов, Р.М. Алейнік і Б.А. Алієва [7], за релігіями стародавніх вірян є земним раєм, куди Бог поселив Адама і Єву і звідкіля вигнав їх. Видається як казково прекрасна та безмежно багата країна [8]. Дослідники однозначно акцентують на тому, що в основі Едему – країни, що зрошувалася чотирма річками в ранні часи, були території Єгипту, Балкан, Вірменії, Туреччини, Ірану, а на сході країни був облаштований Едемський сад, як прообраз раю. Сад раю у міфологічному значенні, як зазначає С.А. Токарев [9], був квадратним, кожна сторона якого мала по 2220 км і чітко була зорієнтована на чотири сторони світу. Отже, саме Едемський сад як рай на Землі, що створений Богом для відпочинку, став прообразом різноманіття архітектурних задумів у садово-парковому мистецтві. Одним із таких парків є Національний дендрологічний парк "Софіївка" – НДІ НАН України, як матеріалізований образ Едемського саду, як реальна, а не міфічна, "Софіївка".

Обговорення результатів досліджень. Надбанням світової культури є Національний дендрологічний парк "Софіївка" – НДІ НАН України, розташований у м. Умані. Парк побудовано на території володінь графа Станіслава Щенсного (Фелікса) Потоцького. Після повстання в Кракові під проводом Т. Костюшка в 1794 р. Потоцький назавжди залишає Польщу, а після третього поділу Польщі в 1795 р. звертається до Катерини II з листом про підданство. З архівних матеріалів, як повідомляють І.С. Косенко, Г.Ю. Храбан, В.В. Мітін, В.Ф. Газбуз [5], у 1796 р. С. Потоцький перебував у Петербурзі на запрошення Катерини II впродовж шести місяців. Того ж року, повернувшись в Україну, С. Потоцький, всупереч спільно прийнятому рішення з Софією про будівництво парку в Криму, несподівано змінює своє рішення і приїздить до м. Умані, де розпочинає будівництво грандіозного на той час парку "Софіївка" на площі 500 га. Про будівництво парку в Криму свідчить лист Софії до С. Потоцького, написаний у 1795 р. у містечку Неборове, що неподалік від Варшави. Софія, зупинившись у графині Гелени Радзивіл, пише: "Одного дня господарка повезла мене до свого розкішного парку "Аркадія", збудованого в романтичному стилі з використанням елементів грецької міфології". Цей парк дуже сподобався Софії, і вона впродовж кількох місяців надсилає кілька листів С. Потоцькому, в яких мріє мати такий же парк.

Недослідженими залишилися висловлювання сина Софії Потоцької від першого чоловіка, начальника Південних військових поселень Олександра Вітта, у якого постійно зупинялися царські сім'ї, перебуваючи на відпочинку в Криму. Він сказав, що його мати – Софія Потоцька – жодного відношення до парку "Софіївка" не має, це – "Царицин сад" [5]. Важливо також зазначити, що Софія і Станіслав Потоцькі не мали тоді плану на будівництво парку ні в Кри-

му, ні, тим паче, "Софіївки". Проте, восени 1796 р. розпочалося її будівництво, а вже 15 травня 1802 р. відбулося урочисте відкриття. Площа парку становила 53 га – нині це історичне ядро "Софіївки". І насамкінець, варто зауважити особливу зацікавленість відвідин "Софіївки" царською родиною. Так, в Умані у 1820 р. побував цар Олександр I, а в 1828 р. – цар Микола I. 12 вересня 1828 р., повертаючись з Одеси до Петербурга, Олександра Федорівна, дружина Миколи I, теж відвідала парк. У 1830 р. цар Микола I (Павлович) відвідав м. Умань і "Софіївку" вдруге. 20 вересня 1847 р. її відвідав цар Микола I. Оглянувши парк, він побачив зміни, які відбулися з часу його попереднього відвідування. На той час було підготовлено "Краткий отчет о работах, проведенных в "Царицыном саду" с 1837 г. по апрель 1847 г., с показанием оных по каждому году особо" [5]. Микола I, відвідавши парк, дав вказівку добудувати готичні башти на в'їзді з міста в сад, а також павільйон на острові знести і побудувати новий у візантійському стилі. Проект цих об'єктів доручено скласти архітектору з міста Петербурга А.І. Штакеншнейдеру. Цар Олександр II відвідав Умань 24 вересня 1859 р. дорогою до Єлисаветграда. Отже, царська родина відала планом будівництва "Софіївки". Це підтверджено тими змінами і доповненнями, які досить доречно вносилися під час подальшого будівництва парку. Однак, треба акцентувати на тому, що парк залишився недобудованим, оскільки в березні 1805 р. С. Потоцький раптово помер, а його спадкоємці будівництвом "Софіївки" не займалися.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про те, що за останні 15 років поширилися чутки, що до будівництва парку С. Потоцького спонукала Софія Вітт – коханка, а пізніше його дружина, проте суперечливі факти не дають однозначної відповіді, що це саме так. Це підтверджується пристрасною увагою царської родини до "Софіївки". Виходячи з цього, виникає цікаве запитання: "Що зодчі задумали побудувати в місті Умані?", "Чи є авторами парку Станіслав і Софія Потоцькі та Л. Метцель?", "Яке відношення до будівництва парку має царська родина?".

Однією з відповідей є – Едемський сад, як загадковий рай, втрачений рай, казково прекрасна та багата країна, святиня християнського світу, храм історії християнства та музей природи. Підтвердження цьому повинно ґрунтуватись на доказах, які ствердили б, що це так. Доказом того, що "Софіївка" в мініатюрі є прототипом Едемського саду, як загадкового і загубленого раю на Землі, є слова пророка Мойсея у Першій книзі П'ятикнижжя: Буття, де в главі 2, написано, що для свого відпочинку в країні Едем Бог створив невеличкий сад і назвав його Раєм (вірші 8-15) Тому, на наш розсуд, доказами про те, що парк "Софіївка" є біблійною святинею, яка в допотопний час реально існувала на Землі є – по-перше – сама назва парку, де ми можемо сприймати назву "Софіївка", як прототип дружини С. Потоцького Софії, однак так само можна стверджувати, що парк має дівоче ім'я Катерини II, адже вона – Софія-Фредеріка-Августа Цербстська, також Софія [10]. Проте, історія свідчить, що символ Софія на певних етапах розвитку суспільства тісно пов'язаний з релігією. Так, Софія – (у перекладі з грецької – знання, мудрість) – поняття-символ, міфологема в античній і середньовічній філософії. У вітчизняній релігійно-філософській і богословській науках насамперед асоціювалося з біблійною "Пре-

мудрістю божою". Софія знайшла відображення у богослужіннях, храмовій архітектурі, іконопису. Її іпостасна природа зумовила розуміння Софії – як Богині. Вона є ідеєю вічної жіночності, яку греки шанували в образах Афродіти, Деметри, а східні релігії – обожнювали Ісиду, Кібелу, Іштар. У слов'янській міфології вона відобразилася у культах Лади і Мокші. Саме ця богиня давала назву першим християнським храмам у Русі-Україні. Оранта Софіївського собору являє собою, як зазначає Ю.А. Калінін і Є.А. Харьковщенко [11], нематеріальну сутність дому Софії "Премудрості божої", а не Богоматір, як вважають деякі дослідники, не помічаючи відсутність дитини, підняті руки, специфічну поставу тіла. Софію також часто зображали на іконах святої Софії, як жіноче божество з піднятими крилами за спиною, що символізувало її єдність з божественним світом. Отже, Софія як символ вічності, божественності є релігійним персонажем.

По-друге, слідуючи опису Біблії, дослідники в різний час намагалися ідентифікувати райські річки. З указаних чотирьох річок на карті збереглася лише одна назва – Евфрат. Інша райська річка – Тигр, старосврейська назва якого Хиддекель, так само, як і Евфрат, бере початок на Вірменському нагір'ї (до речі, в знаменитому Зограбовському виданні Ветхого Заповіту Хиддекель так і названий – Тигром) [8]. Головною темою суперечки стали дві інші річки – Фісон та Гіхон. На думку деяких учених, і не лише середньовічних, Гіхон – це Ніл, який обтікає

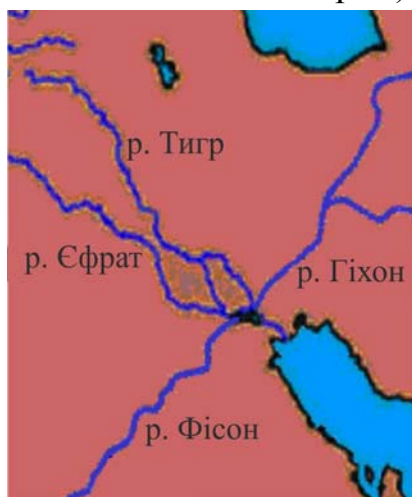

Рис. 1. За Мойсеєм, річки Едемського саду [6]

землю Куш. Кушитами вважалися темношкірі мешканці Ефіопії. Але у згаданому венеціанському виданні Вірменської Біблії 1805 р., яке стало основою для безлічі подальших видань, вислів земля Куш перекладено як країна Ефіопія. Річку Фісон ототожнювали з Індом або Гангом, і навіть з Дунаєм. Тому невизначеність стала причиною того, що одні вчені вважають, що ріки Тигр і Євфрат у Месопотамії, які течуть і сьогодні в Іраку, є двома відомими з чотирьох річок. Інші дослідники вважають, що земля Хавіла є південною Аравією. Внаслідок чого, стародавні і сучасні автори наводять різні місця розташування Едемського саду. Розташовуючи його на величезному територіальному просторі від Ефіопії, Ірану, Монголії аж до Південної Америки. Але більшість вчених розміщують його в місцях стародавньої Месопотамії, тобто від Персидської затоки до Південної Туреччини [7]. Тоді як Юріс Заріньш [8], з університету Міссурі, передбачив, що первинне місце розташування Едемського саду зараз знаходиться під водою в головній частині Персидської затоки, поряд з Бахрейном. Неподалік річка Карун тече на південний захід через Іран до Персидської затоки. Ім'я її схоже з біблійною річкою Гіхон. Джеймс Зауер [8], дослідивши основну ділянку піщаного каналу стародавньої підземної річки, встановив, що вона якимось пов'язана з біблійною річкою Фісон. На ту ж доісторичну річку вказував і Ю. Заріньш, але розташував Сад Едему не на Аравійському півострові, а на дні Персидської затоки. Недавно британський археолог Давид Рохл [7] запропонував, що біблійні річки Фі-

сон і Гіхон – це сучасна річка Арас, що раніше існувала в Ірані у вигляді двох річок, які називалися Гейхан і Уїжхан. Але всі дослідники погодилися з тим, що річки Тигр, Євфрат, Гейхан і Уїжан є ті самі чотири потоки, чий назви за Мойсеєм, – Фісон, Гихон, Хиддекель та Євфрат, яка звана в "Писанні" великою річкою. Долина річки Йордан також була частиною Едему, оскільки Єврейська релігійна традиція ототожнює річку Гіхон з однойменним джерелом в Єрусалимі, тобто в допотопний час ці річки впадали в Персидську затоку [12]. Тому, якщо зробити аналог між вказаними річками Едемського саду (рис. 1) і наявними річками парку "Софіївка" – Океан, Лета, Кокіт (Коцит), Стікс, Мнемосіна, Ахеронт, Флегетон (Піріфлегетон) (рис. 2), можна стверджувати, що історичне ядро "Софіївки" – прототип Едемського саду, описаного пророком Мойсеєм у Біблії. У "Софіївці" за екскурсійним маршрутом розповідь про річки пов'язані з Площею зборів.

Рис. 2. Матеріалізація річок підземного царства Аїда в "Софіївці"

Відвідувачі парку, пройшовши через металевий місток – потрапляють на Площу зборів із басейном та гранітною вазою в центрі. Як зазначає І.С. Косенко [13], ось тут, на Площі зборів, Одисей розповідав феакійцям про свої пригоди. Серед площі – басейн, у якому встановлено величезну гранітну вазу, яка символізує храм бога моря, Посейдона, звідціль бере початок річка Мнемосіна. Облаштована Площа зборів на півострові овальної форми, що символізує куточок Едемського раю. Як зазначають дослідники, Едемський сад був півостровом [7, 8, 9]. З Площі зборів можна милуватися не лише іншими куточками "Софіївки", але й майже всіма річками міфічного підземного царства. За

матеріалізацією образів Гомерівської "Одисеї", як дослідив І.С. Косенко [13, 14, 15], річка Океан – це мати всіх річок підземного царства. Вона на заході омиває межу між життям і смертю. У "Софіївці" витікає із Звірництва і через арку впадає в Іонічне море (Нижній став). Проте, на наш погляд, у грецькій міфології Океан – найбільша ріка у світі, яка омиває землю і море [9], а Мойсей вказує, що з чотирьох річок в Едемському саду, одна є найбільшою [6]. Гомер називає також у підземному царстві місце для праведників – Єлисейські поля [15]. Гомеру також був відомий вхід в царство мертвих, який охороняє трьоголовий пес-сторож Цербер (Кербер), що знаходиться на крайньому заході за річкою Океан [9, 15]. У "Софіївці" вхід, зв'язок з підземним царством мертвих (Ахеронтійське озеро), де відбувається розподіл на праведників у Єлисейські поля і неправедників (грішників) у вогняну річку Флегетон (Піріфлегетон), через Левкадську міфічну скелю, що розташована на західній стороні острова Ітака. Отже, є всі підстави вважати, що річка Океан повинна обтікати підземне царство Аїда зі східної сторони до острова Ітака і впадати в Іонічне море нижче Левкадської скелі, входу в підземне царство Аїда. У "Софіївці" – це виток води з Верхнього ставка по спеціальному підземному водоводу до Левового або Громогового гроту, за Гомером, острова Каліпсо, а потім омиваючи Єлисейські поля та східну частину острова Ітака до Іонічного моря, фонтану "Змія", рівень води якого на 21 м вище від рівня води Верхнього ставка. Як зазначає, І.С. Косенко [13], Лета – річка забуття в царстві Аїда. Душі померлих, випивши води з цієї річки, забувають своє минуле життя. У "Софіївці" вона впадає в Нижній став. Вихід цієї річки видніється в набережній ставу, нижче статуї Аполлона. Кокіт (Коцит) – річка плачу в підземному царстві, вона відрізняється льодяним холодом. Це притока Стікса. В "Софіївці" спадає Великим водоспадом, зливається із Стіксом та впадає в Іонічне море. Стікс – ненависна річка. Її води сім разів омивають підземне царство. Воду Стікса вважають отруйною. Священними водами Стікса клялися олімпійські боги. У "Софіївці" від гроту Фетіди води Стікса течуть до Нижнього ставу. Мнемосіна – річка пам'яті. В "Софіївці" напроти храму Посейдона впадає в Нижній став. Ахеронт – річка суму і скорботи, її води впадають в Ахеронтійське озеро. У "Софіївці" – від Амстердамського шлюзу до Ахеронтійського озера. Флегетон (Піріфлегетон) – вогняна річка, вливається в Ахеронт, а потім разом вливається у Стікс. У "Софіївці" – від Семиструменя до Ахеронтійського озера.

По-третє, якщо подивитися на карту Азії та Єгипту Стародавнього світу [16] і нанести на неї країну, Едему (рис. 3), яка існувала до біблійного "Потопу", то з високою ймовірністю можна погодитися зі зазначеними дослідниками, що її межі поширювалися на сході від Єгипту по Середземному морю до Греції. На півночі від Греції через Турцію до Кавказької Вірменії. На сході – від Кавказу через Іран до Аравійського моря. На півдні – від Аравійського моря через нагір'я Аравійського півострова до східного Єгипту. Ймовірно, що до "Потопу" Аравійська пустеля була загадково-квітучою країною [12]. Якщо поглянути на карту (рис. 3), де чотири річки, що проточні разом і, нарешті, формують єдину річку, яка впадає в Персидську затоку, то з такої характеристики Едема, країни, зрошуваної чотирма річками, з повною підставою можна вважати, що в ранні часи ця земля охоплювала територію на схід від Йордана,

Сірію, Ассірію та частину Персії, Кушистан і перші поселення Ізмаїла (Буття, глава 25, вірш 18). Оскільки Едемський сад (Буття, глава 2, вірш 8), як рай в Едемі насаджений Богом на сході, то він знаходився в акваторії Персидської затоки, а верхів'я річок Тигр, Євфрат, Гейан і Уїжан було приблизним регіоном загадкового раю. Нині, це Мижиріччя і частина Персидської затоки, а в доісторичні часи Ассірійське, Вавилонське і Шумерське царства [16].

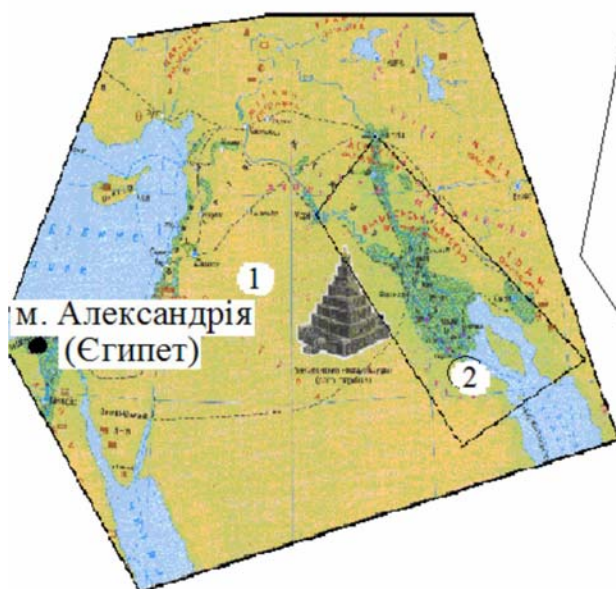

Рис. 3. За Мойсеєм,
1-країна Едему і 2-Едемський сад

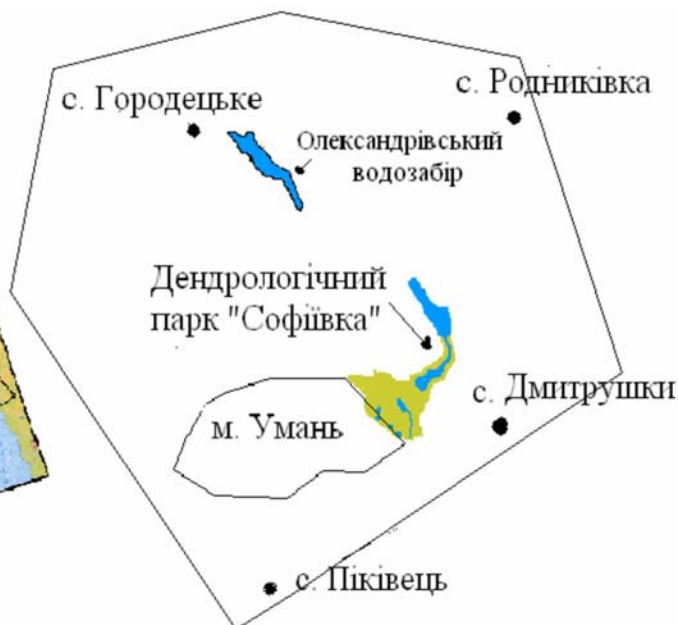

Рис. 4. Межі Уманської країни і Софіївки
як прототипу Едему і Едемського саду

Відповідно до історичних даних, якщо місце розташування країни Едему з Едемським садом на сході зіставити з картою Уманщини (рис. 4), то можна стверджувати, що прототипом країни Едему і її Едемського саду є територія, яка розтягнулася від села Городецького (Олександрівського водозабору), яке символізує єгипетське місто Александрію до сіл Кучубіївки і Родниківки, а далі – до села Дмитрушки і пониззя річки Кам'янки на півдні села Піківець. Відносно села Дмитрушки необхідно дати пояснення. Коренем назви села виступає Дмитрій, а відповідно до Біблії [6], як зазначено в Діяннях Святих Апостолів, главі 19, віршах 23-40, Дмитрій був ремісником в Азії, який виступив проти Павла, відомого біблійного християнського персонажа. Тобто Азія не сприйняла християнства. Це підтверджено 23 віршем: "У той час стався чималий заколот проти дороги Господньої". Південна межа Едему тягнеться вище Зарембової греблі в місті Умані, а біля села Паланка з'єднується з селом Городецьким. Таким чином, на сході Уманської країни, як прототипу біблійного Едему, розташований Едемський сад як загублений рай на Землі, і це, не що інше, як всесвітньо відома "Софіївка", перлина України, нині Національний дендрологічний парк "Софіївка" – НДІ НАН України.

Висновки:

1. Національний дендрологічний парк "Софіївка" є не лише видатною пам'яткою садово-паркової архітектури кінця XVIII і початку XIX ст. світового значення та пам'яткою паркобудування і архітектури України, яку занесено до державного реєстру національного культурного надбан-

ня, музеєм природи і садово-паркового мистецтва, але й святинею християнського світу, храмом історії християнства, музеєм природи і людини. "Софіївка" по праву перебуває на вершині світового садово-паркового мистецтва. Парк занесено до попереднього списку світової спадщини ЮНЕСКО.

2. Національний дендрологічний парк "Софіївка" в Україні є прототипом, за Мойсеєм, Едемського саду як утраченого раю на Землі. Оберіг "Софіївки" – її божественне начало.
3. Село Городецьке з Олександрівським водозабором із західної сторони символічної країни Едему символізує єгипетське місто Александрію, а село Дмитрушки зі сходу – Азію. На півночі, а це села Кучубіївка і Родниківка, бере початок із джерельної води річка Кам'янка, яка символізує початок життя. На півдні розташоване село Піківець, що символізує кінець життя. "Софіївка" в реальності є матеріалізованим символом християнського світу, якого ще не висвітлено в літературі.
4. Парк "Софіївка" умовно, за задумом її зодчих, розташований також на сході уявного Уманського Едему, як і Едемський сад в Едемі пророка Мойсея, як зазначено в Біблії.
5. Для "Софіївки" річка Кам'янка є "Велика річка", яка у Верхньому ставку розділяється на чотири річки. Це Ахеронт, Стікс, і Океан. Ахеронт, своєю чергою, наповнює водами річки Флетон, Лета і Коцит. Води цих річок, як і води річок Океан і Мнемосіна течуть в Іонічне море. За Мойсеєм, Едем добре зрошується водою відгалужень річки, що бере в ньому початок. У "Софіївці" це річка Кам'янка, яка бере початок у витоків між селами Кучубіївка і Родниківка.
6. Едемський сад був назавжди втрачений водами Всесвітнього Потопу. Вчені не можуть точно визначити, де він знаходився до "Потопу", але прообраз Едемського саду, впродовж тисячоліть, втілюється в об'єктах садово-паркового мистецтва в різних куточках Землі, а в "Софіївці" він матеріалізований і реально, а не лише міфічно, існує.
7. Парк "Софіївку" встигли збудувати лише на 53 га землі із задуманих 500, але з таким розрахунком, щоб у відвідувачів склалося враження, що парк створила сама природа, а людина майже не брала участі у його створенні.
8. Недостатньо підстав, щоб однозначно стверджувати, що Софія і Станіслав Потоцькі є авторами топографічного й архітектурного проекту "Софіївка". Також немає достатньо підстав, щоб стверджувати, що царська родина, зокрема, Імператриця Всеросійська Катерина II, є автором топографічного й архітектурного проекту "Софіївка". Проте, є всі підстави стверджувати, що її нащадки достатньо обізнані в питаннях топографічного й архітектурного задуму "Софіївка" як Едемського саду, загубленого раю, як святині християнського світу. Чого не можна сказати про нащадків Потоцьких.
9. Виконавцем і керівником всіх робіт "Софіївки" є талановитий інженер артилерії війська польського, капітан Людвіг Метцель, якого для будівництва парку найняв С. Потоцький як його далекий родич. Про це свідчать польські джерела. Загадкову постать автора парку "Софіївка", українця Заремби, достатньою мірою не досліджено, а тому залишено в народних переказах.

Література

1. Рубцов Л.И. Садово-парковый дандшафт / Л.И. Рубцов. – К. : Изд-во АН УССР, 1956. – 212 с.
2. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць : підручник / В.П. Кучерявий. – Львів : Вид-во "Світ", 2005. – 456 с.
3. Кузнецов С.І. Паркознавство як біоекологічна основа паркобудівництва / С.І. Кузнецов, Ю.О. Клименко // Інтродукція рослин. – К. : Вид-во "Академперіодика", 2003. – № 1-2. – С. 131-141.
4. Энциклопедический словарь. – В 60-и т. / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб. : "Издательское дело", 1990. – Т. 30. – С. 955-956.
5. Косенко І.С. Дендрологічний парк "Софіївка" / І.С. Косенко, Г.Ю. Храбан, В.В. Мітін, В.Ф. Гарбуз. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1996. – 187 с.
6. Библия / Юбилейное издание 1000-летие крещения Руси. – Стокгольм : Изд-во Б. Гецце, 1988. – 889 и 288 с.
7. Поиск Эдема. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.google.com/imgres?>.
8. Куда исчез Эдемский сад?. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://webcache.googleusercontent.com/search?>.
9. Мифы народов мира : терминолог. слов. – В 2-ух т. / гл. ред. С.А. Токарев. – М. : Изд-во "Советская Энциклопедия", 1980. – 1392 с.
10. Иванов В.Н. Императрица Фике : роман / В.Н. Иванов. – М. : Изд-во "Армада", 1995. – С. 5.
11. Калінін Ю.А. Релігієзнавство : підручник / Ю.А. Калінін, Є.А. Харьковщенко. – К. : Вид-во "Наук. думка", 2002. – 352 с.
12. Находил ли кто-нибудь Эдемский сад?. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://webcache.googleusercontent.com/search?>.
13. Косенко І.С. дендрологический парк "Софіївка" : монографія / І.С. Косенко. – Умань : Вид-во "Ремарк", 2006. – 208 с.
14. Косенко І.С. Матеріалізація образів Гомерової "Одісеї" в паркових композиціях / І.С. Косенко // Міжнародна наукова конференція. – Умань-Варшава, 2001. – С. 49-54.
15. Гомер. Одиссея : пер. В. Жуковского. – М. : Изд-во "Правда", 1985. – 68 с.
16. Історія стародавнього світу : атлас / В.В. Ставнюк. – К. : ДНВП "Картографія", 2008. – С. 3.

Шлапак В.П. "Софіївка" как загадочная тайна Эдемского сада

Дендрологический парк "Софіївка" в реальности является материализованным прообразом Эдемского сада, затерянного рая, сказочно прекрасной и изобильной страны. "Софіївка" является неисчерпаемым миром самых волшебных тайн человека и природы, целительным источником из глубокой мудрости, высокой духовности и любви к родной земле.

Shlapak V.P. "Sofiyivka" as a mysterious secret of the Garden of Eden

The arboretum of "Sofiyivka" is a materialized in reality prototype of the Garden of Eden, of the lost paradise, fabulously beautiful and abundant country. "Sofiyivka" is an inexhaustible world of the most fascinating human and natural mysteries, a healing spring of profound wisdom, lofty spirituality and love for the native land.

**УДК 639.1 Ст. викл. О.Л. Кратюк, канд. біол. наук – Житомирський НАЕУ;
доц. П.Б. Хоєцький, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів**

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОЛЮВАННЯ

До 40-х років ХХ ст. у Західному регіоні України утверджувалися традиції елітарного полювання, у другій половині минулого століття – егалітарного. На початку ХХІ ст. у мисливському господарстві простежуються тенденції елітарності полювання. Створено близько 50 мисливських господарств з приватною формою власності.